

Michał Sobków

Koropiec nad Dniestrem

Міхал Собкув

Коропець над Дністром

З польської переклала Роксолана Задорожна

Серія «Цікава історія»

№4

Дискурс
Брустурів – 2021

УДК 821.162.1

С 54

Упорядник видання Петро Гаврилишин

Коректор Ігор Мочкодан

*На обкладинці фото Андрія Бондаренка,
www.andy-travel.com.ua*

Собкув М. Коропець над Дністром. – Брустурів: Дискурсус, 2020. – 224 с.

ISBN 978-617-7411-64-1

Книга «Коропець над Дністром» – переклад на українську мову спогадів Міхала Собкува, який народився у 1927 р. в с. Коропець Бучацького повіту на Тернопіллі у сім'ї поляка та українки. Виїхав до Польщі у 1945 р., де здобув фах лікаря. Мемуари містять цінний інформаційний матеріал з повсякдення, етнографії, міжнаціональних відносин, культурного, економічного та політичного життя Коропця з 1930-х рр. до 1945 р. Книга показує вплив подій світової історії на локальне життя західного Поділля та є цінним історичним джерелом.

© Michał Sobków, Koropiec nad Dniestrem, Poznań 1999

© Роксолана Задорожна, переклад 2021

© Дискурсус, видання, 2021

Передмова

Книга Міхала Собкува (Михайла Собківа) — яскравий приклад так званої «кресової літератури»: спогадів, статей, нарисів, а також художніх творів, що стосуються кресів — колишніх східних частин довоєнної Польщі (пол. Kresy Wschodnie, від польського слова «крес» — границя, кінець, край; теперішні західні регіони України, Білорусі та частина Литви). Автор з теплою описує світ, якого вже нема, але спогади про нього ще живуть у серцях «кресов'яків» — людей, народжених на Кресах, які в силу історичних обставин змушені були покинути рідні міста і села невдовзі після II Світової війни і виїхати переважно на західні терени уже нової, соціалістичної Польщі.

Кругла дата — 600-річчя від першої писемної згадки Коропця у 1421 р. — мотивує нас актуалізувати питання вивчення його історії. На цій ниві уже є напрацювання¹, проте ще залишається поле для досліджень і доповнення.

У 2012 р. світ побачили спогади присвячені Коропцю, автором яких є лідер української общини Ілько Максимів (1884 — 1954)². Втім слід зауважити, що даний автор майже не згадує польську общину і зовсім не торкається єврейської спільноти. Тому спогади поляка та коропчанина Міхала Собкува заповнюють донедавна білі плями у наших знаннях про політетнічне життя Коропця в пер. пол. XX ст³.

Дані мемуари впевнено можна зарахувати до категорії історичних джерел. Вони містять цінну інформацію з повсякдення, етнографії, міжнаціональних відносин, культурного, економічного та політичного життя Коропця з 1930-х рр. до 1945 р. Втрачений, на жаль, світ постає перед нами оживленим спогадами сивочолого чоловіка, що ніколи не втрачав зв'язок із рідною місцевістю. Книга показує вплив подій світової історії на локальне життя західного Поділля, а точніше на Бучаччину, частиною якої історично був Коропець.

---

1 Гаврилишин Т. Ю., Гаврилишин В. П. *Коропець. Історія і спогади*. — Тернопіль: «Воля», 2004. — 240 с.

2 Максимів І. *Спогади* / упорядник П. Гаврилишин; гол. ред. О. Маргітич. Івано-Франківськ: «Вогонь з неба», 2012. — 128 с.

3 Sobków M. *Koropiec nad Dniestrem*, Poznań 1999, 283 s.

Перед нами постають яскраві епізоди життя, яке спостерігав автор: українці, поляки, що в більшості слабо знали польську, мішані шлюби між поляками та українцями, зародження українсько-польського конфлікту, який далеко не всі підтримували, руйнівна II світова війна. Окремого розгляду заслуговує трагедія с. Пужники⁴. Вважаємо, даний факт нападу на це село і загибелі частини його жителів потребує окремого глибокого наукового вивчення, з максимально можливим залученням архівних джерел як в Україні, так і Росії. Що цікаво, радянська влада публічно не піднімала тему нападу на Пужники, хоча це їй було дуже на руку. Тому ще залишається багато питань. Автор часто розглядає події з пропольської точки зору, але це, очевидно, є природним і не применшує цінність поданої ним інформації.

До тексту додані підсторінкові коментарі, що допоможуть читачу розібратися в непростих тогочасних подіях чи поправити якісь допущені автором незначні неточності. Коментарі написані у чудовій співпраці із молодим польським дослідником, студентом Познанського університету Конрадом Залеським (Konrad Zaleski), предки якого походять із Новосілки Коропецької. Вважаємо, прийшов час заповнити і цю білу пляму спільної історії, віднайти правду і в такий спосіб збільшити довіру двох сусідніх народів один до одного. Маємо чудові українсько-польські відносини, які навіть потрапляють в категорію стратегічних. І лише один напрям — історія та історична пам'ять залишається дискусивним і дразливим для обох сторін. І, як говорить народна мудрість, в таких випадках виграє третій. Вихід один — знаходити істину і признаватися один одному в усьому. І цьому, природньо, має теж допомогти переклад даної книги. Насправді, це ще одна цеглинка у справу українсько-польського порозуміння.

Вчителька іноземних мов, коропчанка Роксолана Задорожна (Петрів) добре справилася із завданням перекладу, за

---

⁴ *Zagłada Pużnik* <https://www.rp.pl/artukul/160979-Zaglada-Puznik.html>; *Niewygodni świadkowie* <http://www.ratowice.pl/wp-blog/historia/niewygodni-swiaadkowie>; Stan cmentarzy w Pużnikach i Nowosiółce Koropieckiej <https://polonika.pl/upload/2020/01/opracowanie-stan-cmentarza-w-puznikach-i-nowosiolce-2019.pdf>; Orzeł L. *Pużniki*, Kurier Galicyjski, nr 13 (353), 16–30 lipca 2020, s. 18–19.

що їй велика вдячність. В тексті збережено ряд діалектних місцевих слів, що допомагають відчутти колорит і дух часу.

Щоб уявити історичний фон описаних подій, варто зауважити, що Коропець пер. половини ХХ ст. являв собою поліетнічну общину. Скільки і якого населення тоді проживало в селі? У зв'язку з неточністю польських офіційних переписів 1921 р. та 1931 р. ми користуємося релігійною статистикою — шематизмом.

Так, римо-католицький шематизм 1926 р. Львівської Архієпархії подає такі дані про римо-католицьку парафію Коропець. До її складу входили населені пункти Коропець, Горигляди, Новосілка Коропецька, Вістря і Вербка. Станом на 1926 р. входила ще і Вербка. Разом у парафії нараховувалось 2446 (Коропець — 1212, Горигляди — 196, Новосілка Коропецька — 412, Вістря — 266, Вербка — 360) — римо-католицького⁵.

Той самий римо-католицький шематизм Львівської Архієпархії, але уже 1936 р. подає наступні дані про римо-католицьку парафію Коропець. До її складу тоді входили населені пункти Коропець, Горигляди, Новосілка Коропецька та Вістря. Разом у парафії нараховувалось 6877 греко-католицького віровизнання, 2280 (Коропець — 1303, Горигляди — 233, Новосілка Коропецька — 476, Вістря — 268) — римо-католицького, 311 юдейського, 50 — інші⁶.

Відповідно до греко-католицького шематизму Станиславської єпархії за 1925 р. греко-католицька парафія Коропець нараховувала вірян 4291: (Матірня (головна) церква Успіння Пресвятої Діви Марії на Перевозі — 1860, дочірня церква Святого Миколая — 2300). Також до греко-кат. парафії Коропець входили села Новосілка Коропецька — 131, Порохова (Весела) — не подано, Вербка — не подано. Римо-католиків — 1500, євреїв — 187⁷.

---

5 *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. MCMXXVI.* — Leopoli: Sumptibus Curiae Metropolitanae Ritus Latini, 1926. — s. 60.

6 *Schematismus Archidioecesis Leopoliensis Ritus Latini. MCMXXXVI.* — Leopoli: Sumptibus Curiae Metropolitanae Ritus Latini, 1936. — s. 67.

7 *Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1925. Річник XXX.* — Станиславів: Накладом Кліра Єпархіяльного, 1925. — с. 240.

Відповідно греко-католицького шематизму Станиславівської єпархії за 1935 р. греко-католицька парафія Коропець нараховувала вірян 5721: Коропець 5496 (Матірня (головна) церква Успіння Пресвятої Діви Марії на Перевозі — 1452, дочірня церква Святого Миколая — 4044). Також до греко-кат. парафії Коропець входили села Новосілка Коропецька — 144, Порохова (Весела) — 91, Вербка — не подані дані⁸.

Цікавий стиль викладу книги робить читання легким та приємним. Мемуаристика, звісно, не може претендувати на цілковиту об'єктивність і точність. Однак далеко не кожне історичне джерело передасть нам з таким живим колоритом і так безпосередньо, через сприйняття і переживання конкретної людини, дух минулих епох та їхніх сучасників, людей, котрі творили історію. Тільки залучення усіх доступних нам джерел, у тому числі й таких спогадів, дозволить відтворити об'єктивну картину нашого історичного минулого.

Загальновідомо: чим розвинутіше краєзнавство, тим історія є точнішою. Книга «Коропець над Дністром» уже достатньо znana серед краєзнавців, але для широкого загалу маловідома. Мовний бар'єр тексту подоланий, на що коропчани і не тільки вони нетерпляче чекали, адже тепер усі прихильники місцевої історії зможуть насолодитись цікавою та доволі добре викладеною розповіддю Міхала Собкува.

Петро Гаврилишин — кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та директор Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (м. Івано-Франківськ).

Конрад Залеський (Konrad Zaleski) — студент Познанського університету ім. Адама Міцкевича, дослідник історії сіл Новосілка Коропецька, Пужники та Віцин, член Товариства Новосілчан і Пужнічан. Цікавиться історією, генеалогією і фалеристикою.

---

⁸ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий 1935. Річник XXXVIII. — Станиславів: Накладом Кліра Єпархіяльного, 1935. — с. 161.

Коментар перекладача

Життя котроїсь миті сповільнює свій хід, і погляд в далечінь уже не є таким пильним, настирливим та спраглим майбутнього. А згодом стає цікаво чи навіть виникає потреба обернутися назад, придивитися до минулого, щось зрозуміти і когось пробачити. Кажуть, так позначається зрілість особистості...

...Коропець завжди був і є привабливим та цікавим. Цікавим своєю історією, локаціями і найціннішим — людьми. Про Коропець писали, співали і співають, знімали фільми, видавали книги, читали їх, писалися нові і... так триватиме, мабуть, й надалі.

«Коропець над Дністром» Міхала Собкува — це розповідь про Коропець і дуже давній, і відносно недавній.

Міхал Собкув був очевидцем та учасником майже усього того, про що він написав. Саме цим вона і є цінною. Адже ми маємо нагоду довідатися про минулі реалії життя не тільки нашого селища та Коропчан, але й до певної міри типового села і селянина Галичини в історично значущий період. Та найважливішим аргументом для виникнення цього видання у нас було те, що ці 283 сторінки оригіналу вийшли з-під пера Коропчанина. Та чи тільки з-під пера? Напевно, у значній мірі це праця серця, пам'яті автора. Читаючи текст, проживаючи події разом з ним, неможливо не помітити трепетну любов Міхала Собкува до свого села та його людей, нас з вами, Коропчан. Зрештою, свою роль очевидця описаних у цій книзі подій автор сам пояснює у своєму вступному слові до видання.

То ким був автор? Для мене, перекладачки, він насамперед — коропчанин. Тож, дізнаймося про нього більше.

Міхал Собкув (Michał Sobków, 03.11.1927 — 08.01.2014) — особистість, znana у літературних та лікарських колах Польщі. Народився і зростав у Коропці. У 1945 році в ході примусової «репатріації» переїжджає до Польщі. Був добрим лікарем, авторитетним спеціалістом в області промислової та страхової медицини. У своєму житті Міхал Собкув присвячувався не тільки медицині. Відомо, що він є автором 12 виданих у Польщі книг, на історичні та краєзнавчі теми, художні розповіді та спостереження з лікарської практики. Твори

«Saniami do nieba», «Dwa lata w raju» теж стосуються Коропця. І чи не в кожній своїй книжці цей письменник-мемуарист бодай згадує про свою малу батьківщину. Його літературна діяльність відзначалася нагородами, наприклад, премія ім. Стефана Кучинського за культурологічну діяльність у лікарському середовищі. Книга «Koropiec nad Dniestrem» була удостоєна другої премії серед 300 номінованих творів у конкурсі на краще літературне зображення новітньої історії Кресів (колишніх околиць Речі Посполитої II, сьогоднішня територія Східної Галичини). Конкурс оголошений був часописом «Карта» та Західним Інститутом у Познані. Фрагменти книги публікуються у журналі «Карта» (1995, 1996 і 2000), та у «Rocznik Lwowski» (1998) і тільки згодом, у 1999 році «Koropiec nad Dniestrem» виходить цілісною книгою у Познані. Її фрагменти публікуються теж у російських та німецьких часописах. У своїх працях автор здебільшого описував не тільки факти окупації свого краю, на той час східних земель Речі Посполитої, але й повоєнні роки, свої медичні студії, умови праці, терпку реальність соціалістичних буднів. Міхал Собкув був удостоєний престижної відзнаки польської влади «Odznaka Honorowa Srebrna Zasłużona dla Wojewódstwa Dolnośląskiego». Згадують його і як активного громадського діяча у Польщі, в Україні з його ініціативи та його участю було розпочато та відновлено у 90-их роках костел в Коропці. Про це він написав у 5 розділі книжки, це можуть підтвердити Коропчани, тодішній селищний голова Іван Гнитка зокрема. Відвідуючи Коропець, Міхал Собкув активно спілкувався з мешканцями села, люди пам'ятають його скромним, розсудливим, толерантним чоловіком, поляком, котрий гостював тут як свій, вірний у своєму серці Коропчанин. Помер письменник, здійснивши своє призначення старанного літописця та проникливого спостерігача. Залишив по собі пам'ять людини, яка виконала поставлену перед собою життєву мету — правдиво свідчити про непрості історичні події.

Існують різні, протилежні і навіть дещо радикальні точки зору сучасних Коропчан щодо потрібності та доцільності українського видання цієї книжки. Та ми не можемо нехтувати фактом існування оригіналу уже понад 20 років. Адже зміст книги функціонує в інфопросторі, дехто з коропчан читав її в оригіналі, тому доречно було зробити книгу доступ-

ною кожному. Варто також розуміти, що ця літературна праця більшою мірою є спогадами. Спогадами людини чесної, літньої, людини зі своїм життєвим непростим багажем. Адже вимушено втратити батьківщину не є простим життєвим досвідом.

Тож як виникла книжка, котру ти, Дорогий Читачу, тримаєш в руках? — Усе почалося у колективі педагогів ПТУ-34 у Коропці, де я працювала. Хтось розповів про аркуші з російськими текстами про Коропець, що були перекладами фрагментів польської книжки. Будучи Коропчанкою духом і чином, мені важливо було роздобути цю книжку і прочитати в оригіналі. Спостерігаючи зацікавленість моїх односельців фрагментами мого перекладу цієї книги, котрі вибірково публікувалися в районній газеті та на інтернет-ресурсах, я побачила потребу в українському виданні. Мої міркування підтвердив молодий історик, науковець, також коропчанин, Петро Гаврилишин. Саме від нього я отримала книгу-оригінал і саме завдяки йому, його активним фаховим зусиллям книжка з'являється такою, якою Ти її тримаєш в руках, Шановний Читачу.

Завершилась кропітка перекладацька праця з текстами, історичною інформацією, військовою термінологією і т.п. Усе це та інше перекладач опрацьовує, проживаючи усім своїм еством у двомовному вимірі одночасно. Іноді — це стан шпигату між і між. Адже літературний переклад — це не тільки передача інформації з оригіналу, але й вираження змісту нормами рідної мови, тонкощами рідного слова.

Перекладаючи текст книги, я намагалася максимально точно передати стиль мови оригіналу, колорит описів краєвидів, автентичку власних назв, звучання нашою місцевою говіркою деяких назв загальних, зберегти згадані прізвища учасників тих чи інших подій. Звісно, були миті сум'яття, певні фрагменти книжки викликали подив чи нерозуміння. Однак, ракурс подачі автором бурхливих подій стає зрозумілим, коли, незмінно шануючи своє, починаєш поважати також інше, чуже, віддалене, котре, виявляється, не є таким уже й чужим. Одночасно, перекладач, будучи тією зв'язуючою ланочкою, що зближує культури, не є відповідальним за написане автором. Моїм завданням було максимально точно передати зміст, стиль і дух спогадів «Коропець над Дністром»

рідною нам українською мовою. Адже, як свого часу сказав Борис Заходер, «Перекладач — парадоксальна істота. За природою своєю він космополіт, а за родом занять — націоналіст».

Працюючи над цією книжкою, я неодноразово спілкувалася зі старшими, досвідченішими колегами-перекладачами, переймалася напрацьованим досвідом, брала участь у перекладацьких конкурсах, презентаціях, майстер-класах. Вдячна за ті моменти та отримані необхідні знання. Окреме дякую перекладачці Наталці Римській за змістовні консультації та істотні підказки.

Дуже сподіваюся, Дорогий Читачу, що Ти легко, з інтересом та розумінням зануришся в ці тексти, побуваєш у Коропці колишньому, і мимоволі станеш бодай на мить співучасником тих різноманітних, іноді складних, незрозумілих нам, ба навіть часом небезпечних подій. Можливо видання це стане цінним джерелом для краєзнавців, вчителів, студентів. А може і приводом для нових досліджень історії нашого краю. Адже до нас відбувалося тут ще чимало нам невідомого...

Та створення книжки — це не тільки переклад тексту. Видання перекладу — це насамперед авторське право. Здобути таке право самотужки я б не змогла. В особі ГО «Гельсінська ініціатива XXI» та її керівника Олександра Степаненка я знайшла однодумця, підтримку та, допомогу, зокрема, у пошуку спадкоємиці автора. Адже після смерті Міхала Собкува, світлої пам'яті, у січні 2014 року, зв'язок з ним обірвався. І ось, завдяки пошуковим діям ГО «Гельсінська ініціатива XXI» та домовленостям з польською стороною я, як перекладачка, зустрічаюся у 2016 році у Вроцлаві з пані Анною Собкув-Келер з метою перемовин про творчий спадок її батька та отримую документ, котрий підтверджує право видання книжки українською мовою. Від пані Анни, я отримала теж усі 12 екземплярів книжок авторства її батька. Олександр Степаненко, думка котрого стосовно тем міжетнічних відносин у Східній Галичині у міжвоєнний період є обґрунтованою, об'єктивною та авторитетною, дослідника історії та популяризатора маловідомих, але заслужених своєю діяльністю та творчістю культурних, правозахисних, суспільно активних постатей, так висловлюється про книжку «Коропець над Дністром»: *«Новим, децю несподіваним і дуже важливим для сучасного читача є те, що історичні події автор трактує з точки зору*

простих мешканців краю, виходячи з досвіду багатовікового міжетнічного та міжконфесійного співіснування. У його розповіді про трагедію Другої Світової війни відступають на другий план ідеологічні, державницькі та політичні інтереси. Історія Коропця від Міхала Собкува майже суцільно позбавлена героїчного пафосу, вона максимально персоніфікована та олюднена. Саме такої історії потребує сьогодні український читач для формування нової культури пам'яті про трагічне минуле. (...) Відтак з певністю можна вважати, що видання цієї книжки у час, коли Україна стала на шлях до співдружності європейських демократичних країн, виявиться дуже актуальною»

Роксолана Задорожна

Передмова автора

У польській літературі обмаль творів на тему колишніх східних околиць Польщі, тобто сьгоднішніх західних околиць України. Особливо мало матеріалу про період окупації та міжвоєнні часи. Частіше зустрічаються описи подій після вибуху війни у 1939 році. Не йдеться про заперечення вартості таких праць, та вони, проте, не передають повної картини тамтешніх подій і пересічний читач, котрий не відає про причини конфліктів, що безупинно наростали з давніх літ, через усі ці чинники має труднощі із розумінням простих речей.

Конфліктів на цих теренах було дуже багато з огляду на різницю між людьми, що заселяли ці землі. По-різному на одні і ті ж буденні проблеми дивилися поляки, українці та євреї. Цим регіоном цікавився і Радянський Союз.

Безпосередньою причиною того, що я зайнявся цією темою, тобто темою східних окраїн (надалі Креси), зокрема Короща, що над Дністром, було те, що сам родом звідти. Крім того, конфлікти у тій гміні були винятково яскравими та резонансними. Читач зіткнеться тут з бунтами, нападами, підпалами, процесами закладників і т.п. Саме тут були зупинені наступи ворожих військ. Для нащадків я описав також життя та працю тодішніх людей, звичаї, вірування, обряди.

Я використовував два джерела інформації. Одне з них — це перекази старожилів, пам'ять котрих сягала ще австрійської окупації, а друге — видана в СРСР праця під назвою “Історія міст і сіл Тернопільської області” на основі матеріалів Бібліотеки Яблоновських у Львові. Відкинувши половину, на кшталт вітань мешканцями червоноармійців у вересні 1939 року та багато інших методів та форм пропаганди, я відібрав лише ті фрагменти, котрі, на мою думку, були правдоподібними, хоча і значно перекрученими. Якнайменше хотілося писати про себе, та в контексті опису свого життя та трудової діяльності, а також і багатьох інших подій, у котрих я брав участь, уникнути цього було неможливо.

Та в жодному випадку не йшлося про експонування моєї особи, а про висвітлення проблеми чи конкретної ситуації. Без сумніву, багато хто з моїх ровесників могли би значно більше розповісти про пережите.

Розділ 1

Коропець, що на Поділлі, не позначений на картах загального вжитку. Ця місцевість хоча і отримала ще у XII столітті статус міста⁹, але після чисельних нападів татар втратила своє первинне значення і була окреслена як село. У міжвоєнні роки тут розташовувалися органи влади тамтешньої гміни, а у 1939-1941 та 1943-1949 роках і органи районної влади¹⁰, що підпорядковувалися відповідному повіту незалежної Польщі. Наново статус міста Коропець отримав аж у 1986 році з рук радянської влади.

Природа не поскупилася для Коропця на красу. Улоговина, оточена пагорбами, котрі є продовженням подільської плити, а з півдня оперезана широкою стрічкою Дністра, містила поселення і становила щось на кшталт природно укріпленого городища. Колись тут точилися найбільш криваві бої на Поділлі. Напади загарбників завжди були потужними. Звідси ішов шлях до подальших завоювань. У час Першої світової війни з прилеглих пагорбів виднілися дула гармат російських та австрійських військ, націлених одні на одних. А на рубежі 1943-1944 років німці затримали тут наступи Червоної Армії. З поселенням і зараз товаришує прудка річка, названа Коропчик. Вона протікає через центр селища з Лугів аж до Перевозу, довжиною десь біля 10км. І тут завершує свій біг, впадаючи в Дністер.

До 1939 року у підніжжі гірського масиву, що називався Вагнірівка, у східній частині поселення посеред оброблених полів стояла капличка з фігуркою Богородиці. З покоління в покоління передавалися перекази, як король Владислав Ягайло прибув туди в неділю під час Служби Божої. Коли віряни помітили велике вій-

---

⁹ Коропець як місто згадується тільки з XV ст. Хоча в околицях Коропця є залишки 2 городищ часів Київської Русі. Літ: Коропець // Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Тернопільська область. — АН УРСР. Інститут історії. — К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. — с. 425.

¹⁰ Коропецький район існував у 1939-1941 рр. та в 1944-1959 рр.

сько, що наближалось до селища зі сходу, то були впевнені, що знову наближається орда. Священник, очевидно, перервав Богослужіння і всі почали утікати та ховатися у прилеглих лісах на західному боці поселення. Дорога туди була неблизькою, бо щоби дістатися із глибокої улоговини, треба було спочатку здолати такий самий за високий гірський масив з протилежного боку. Зрештою, переможець з-під Грюнвальда наказав збудувати костел мало чи не на вершині західного масиву. Звідти був досконалий вигляд на схід, а до лісу було значно ближче. В 1453 році власник місцевості Михайло Бучацький надав поселенню Магдебурзьке право. У 1461 році місто перейшло у власність родини Кієрдеїв, а з 1589 року стало власністю подільського воєводи Яна Сенінського. Від нього місто переходить у руки Яна Пекарського. Проте він з цього прибутку не має ніякої радості, бо уже в 1607 році околиці спустошують татари і місто зрівнюють із землею. Після відступу орди власник згарища одразу відбудовує оборонний замок. Та він уже не бачить перспективи розвитку спаленого міста і у 1615 році поступається поселенням Стефану Потоцькому. Польсько-турецькі війни у другій половині XVII століття та систематичні набіги турків і татар погіршували і так не найкращий матеріальний стан тамтешніх мешканців. У документах від 1664 року Коропець знову фігурує як село. В 1672 році на поселення знову нападають татари. Вони залишають після себе руїни та згарища. У цій ситуації Потоцький дійшов висновку, що умовою відносно швидкої відбудови селища може стати вплив нових поселенців. Для заохочення він ліквідує панщину і звільняє прибульців від сплати податків. У Коропець починають прибувати люди з Самбора, Мазовша та Підкарпатської Русі, яких називали русинами. Навколо Коропця виникали поселення суто польські, такі як Пужники, Новосілка чи Коростятин, та руські¹¹. Зведення в Коропці церкви

---

11 Можна виділити кілька етапів заселення теренів біля Коропця. До 1650 р. виникли такі села як Коростятин (тепер Криниця) чи Вістря. Натомість у I і II пол. XVIII ст. родина Потоцьких заснувала недалеко від Коропця села Новосілка Коропецька і Пужники, які заселяла в ос-

на Перевозі свідчить про те, що найбільше переселенців прибуло сюди із Закарпаття. Це привело до того, що населення Коропця, на відміну від інших новостворених поселень, було мішаним, польсько-руським. З рук Потоцького велелюдне містечко переходить у власність родини Собеських. У який час звитяжець з-під Відня перебував у своєму маєтку, хроніки не згадують. Та не виключено, що у час укладання Бучацького Трактату, бо ж місто це від Коропця знаходиться за якихось 20км. Король був там точно, оскільки в костелі до 1945 року переховувалися роги оленя, котрого він вполював у прилеглих лісах. Найстарші серед моїх знайомих мешканці пам'ятали порядки у маєтку графа Мисловського. Стверджують, що то був молодий, пристойний чоловік, не мав дружини і був несамовито багатий. Завдяки маєтку, що простягався від Бучача аж до Станіславова, граф був власником не малих територій. Та найчастіше він перебував у Англії, що ніяк не перешкоджало йому виконувати керівні функції вїйта. До гміни та своїх володінь приїжджав декілька разів на рік; щоразу його бурхливо вітало місцеве населення. Дорогу посипали квітами, а з обох боків вулиці юрмилася молодь, аби з появою графського кортежу вигукувати нескінченне “Віват Мисловський!” Нагородою ж для них за це були розсипані обабіч дрібні грейцари. На відміну від дітей та молоді люди старшого віку з тривогою сприймали кожен його візит, бо усім було відоме його бажання збагатитися за рахунок сільського люду. Колись він уже привласнив собі громадський амбар з чотирма вагонами збіжжя, а ще іншим разом наказав переорати громадські угіддя, тобто неорні землі, що були власністю гміни, аби ще більше розширити свої земельні володіння. Та був він і обережним. Першого дня відправив у поле тільки один плуг, наступного — два, а на третій день уже десять. Розгульне життя та пов'язані з цим видатки довели Мисловського до банкрутства. Закладений маєток переходить від нього до маршалка Галичини графа Станіслава Бадені. На період 12 років,

---

новному польська шляхта загорова, переважно зубожіла.

необхідних для сплати боргів, граф відчужує маєток на користь Потворовського. В кінці XIX століття Баденя на постійно переїжджає у Коропець і зводить тут красивий палац.

Перший помітний польсько-український конфлікт вибухнув у Коропці на рубежі 1907-1908 років, під час виборів до Австрійського Парламенту. Усі адміністративні органи знаходилися тоді у руках поляків. Це драгувало українців, котрі за будь-яку ціну хотіли мати у місцевій владі і своїх представників. Та щоб це здійснювалося, треба було більше українців допустити до голосування. Тим часом виявилось, що багато з них не фігурують у списках виборців. У цій ситуації створюється Український Народний Комітет, який і мав з'ясувати причину зникнення прізвищ українців зі списків. До його складу увійшли: син місцевого священника, адвокат Роман Проскорницький, Микита Василик та Марко Каганець. Скаргу занесено до староства у Бучачі. Там було встановлено, що декілька українців таки дійсно не лічаться у списках, але це тільки ті особи, котрих колись було покарано за крадіж дерева з лісу. А згідно з тодішнім австрійським законом, один раз покарана людина позбавлялася громадянських прав на все життя, тобто не могла брати участь у голосуванні. Вістря ненависті було спрямоване тоді на лісничого Вшака, котрий видав той наказ. Так на основі представлених старостою аргументів Комітет припинив свою діяльність. Від подальшої боротьби не відмовився тільки Марко Каганець. У лютому 1908 року на чолі групи демонстрантів з кількох сотень осіб він відправляється до будинку гміни з петицією, щоб війт (прадід автора) подав нове звернення до староства. Після відмови натовп прямує в бік відділку поліції. Перед відділком наражаються на опір із трьох поліцейських службовців. У старшого чергового Яльчинського, командира Токарського та капрала Банася — заряджені карабіни. Вони закликають демонстрантів розійтися. На якусь мить натовп затримується. Та Марко сам іде далі. Лунає команда *halt!*, але Марко ігнорує наказ. Наступним наказом “Стій, бо стрілятиму!” Марко також нехтує. Проткнутий багнетом

він загинув на місці. Його похорон став знаковою антипольською маніфестацією. Спеціально направлений на цю урочистість промовець зі Львова не особливо оплакував небіжчика і не наголошував на боротьбі, заради якої той чоловік загинув, а за будь-яку ціну намагався висміяти поляків. “Кожен — казав він, — хто називається Березовський, так названий, бо зачатий під березою, Сосновський — бо під сосною...” і т.п. Йому кричали браво, і його промову супроводжував вибух сміху. Поляків, навіть найбідніших, охопив тихий страх. Вечорами вони не виходили з дому, а перед нічним сном наглухо зачинялися вікна та двері. А моему прадіду надсилалися листи із погрозами і обіцянками помсти, оскільки він нібито дозволив поліцейським застосувати зброю. До описаних погроз не дійшло, але застосувався інший спосіб помсти місцевій владі у формі несплати податків та невиконання обов’язків на користь гміни, таких як несення варти та відмова від шарварків і т.п.

Складно зараз відповісти на запитання, чи доходили повідомлення про непокору українців місцевим органам влади до відповідних посадовців у Відні, а якщо так, то чи належно оцінювали вони зусилля поляків для утримання порядку згідно законів завойовника.

У час розпаду Австро-Угорщини, на здивування поляків, австрійці не доручають Галичину тогочасній адміністрації, а передають зброю українським частинам, що підтягуються з фронту.

Відбувається напружена боротьба за Львів. Дрібні сутички відбуваються і у багатьох інших населених пунктах, та, зважаючи на їх скромний характер, ніхто про це не згадує. У 1918 році над Коропцем замайорів синьо-жовтий стяг. Після перемоги Жовтневої революції про ці землі мріяли також росіяни. Ціль, яку вони собі ставили, спрощувалася тим, що озброєність українців була слабкою, а поляки були взагалі беззброєні¹². Петлюра та його військо були безпорадними, бо

---

12 Тут, очевидно, іде мова про польсько-більшовицьку війну 1920 р., в якій Ю. Пілсудський, підтримавши Петлюру, виступив проти більшовиків.

більшовики вдавалися до наїздів. Фронту як такого насправді ніде не було, але відбувалися чисельні, надзвичайно криваві сутички.

Ось спогади моєї мами з того періоду:

“У селі немає ніяких військ. Навкруги тиша та спокій. З боку Перевозу, тобто з південної частини поселення, їдуть на конях у напрямку центру двоє розвідників. Коли наближаються до нашого обійстя, з’ясовується, що це українські козаки. У мешканців цей факт викликає зрозумілу зацікавленість. Вони їдуть повільно з автоматами, готовими до пострілу. Обидва молоді, з-під шапок видніється кучеряве волосся і одягнуті в елегантні мундири. А з боку Вагнірівки, тобто східної частини, їх помітили росіяни. Вони крадькома дісталися центру і заховалися за муром. Коли козаки наблизилися до них, пролунали постріли. Вершники, кваплячись розвернули своїх коней і почали тікати. У одного з них вцілили. Його тіло безвладно захиталося на спині коня і, проїхавши ще декілька десятків метрів, рухнуло на землю. Відразу підбігли до нього декілька одягнутих у лахміття чоловіків і поспіхом зняли з нього мундир і чоботи.”

В липні 1919 року Коропець здобувають поляки, але уже в серпні 1920 року сюди вторгається 41-ша дивізія чотирнадцятої Червоної Армії. Під кінець вересня все-таки остаточно здобувають селище війська генерала Галлера.

У період незалежності Другої Речі Посполитої населення Коропця складалося з представників трьох народів: Українців, котрих називали Русинами, Поляків та Євреїв. Пропорційно кількості мешканців у селищі було дві церкви, костюл і синагога, а у 1938 році розпочато будову ще однієї церкви¹³. Особливим симбіозом був зв’язок поляків з українцями. Цьому сприяли три основні чинники. Одним з них було те, що вістря ненависті українців було скероване проти Радянської

---

13 Тоді встигли закласти тільки фундамент теперішньої церкви св. Миколая УГКЦ в центрі Коропця. Її було збудовано уже в роки незалежності України наближено до довоєнного проекту, який через II світову війну і прихід радянської влади не встигли реалізувати.

Росії, котра загарбала Україну. А під Польщею українці тішилися повною свободою, рівністю прав, і навіть у певній мірі особливою автономією. Їм дозволялося співати свій народний гімн і вивішувати жовто-блакитний стяг на даху своєї читальні. Та вирішальне значення мало верховенство Папи Римського над костьолом та Греко-католицькою церквою на підставі Брестської Унії 1596 року. Цей факт привів до того, що усіх цих людей не стільки різнила їх національність, як об'єднувала спільна віра. Тому часто русина називали греко-католиком, а поляка — римо-католиком. І, нарешті, останньою причиною такого симбіозу було те, що внаслідок ліквідації національного бар'єру усюди були дозволені змішані шлюби поляків та українок і навпаки. Дійшло до того, що під кінець міжвоєнного періоду усі родини українсько-польські були між собою у якійсь мірі кровно споріднені. Дуже мало родин було або суто українських, або чисто польських. Це не було перебільшенням, достатньо було, щоб чийсь брат або сестра з подружньої пари пошлюбували когось іншої національності, і вже ціла родина ставала змішаною. У таких випадках навіть діти цього подружжя ставали різнонаціональними. Якщо народжувався син, батько котрого був поляком, то його охрещували у костьолі, а якщо дочка, матір котрої була українкою, то хрещення відбувалося в церкві. Тому у кожній багатодітній сім'ї одна дитина на щоденній християнській молитві хрестилася раз і молилася по-польськи, а інша — три рази, молячись українською. У школі діти також відвідували різні уроки релігії. Спеціальні звичаї панували також при укладанні мішаних шлюбів. Оповіді одночасно оголошувалися в обох святинях. А місце шлюбу залежало від національності нареченої. Тож, якщо поляк одружувався з українкою, то незалежно яким був патріотом, шлюб мусів брати в церкві, а якщо майбутня дружина була полькою, то на основі взаємності, українець мав давати подружню клятву у костьолі. А про те, які свята майбутня родина відзначатиме, вирішувала національність чоловіка. Варто знати і пам'ятати, що через чотирнадцять днів після якогось католицького

свята припадало аналогічне свято української церкви. Тому у календарях червонілося від чисельності свят.

У святкові дні, як польські, так і українські, зачинені були школи, пошта, адміністративні установи (гміна) та усі крамниці. Подвійне святкування було особливим благом для дітей зі змішаних родин, де були сини і дочки. Там готувалося дві Святі вечери, а також двічі відзначали Великдень, аби ніхто не почувався скривдженим. Слід також згадати, що у релігійні свята римо-католиків українці утримувалися від тяжкої праці згідно релігійних канонів, а поляки відповідали взаємністю. Особливого характеру урочистості набували на свято Трьох Царів, що називалося просто Йордан. Ріка Коропчик протікала недалеко церкви. Коли виходила процесія з костьолу, аби на вирубаному у льоді вівтарі духівники відправляли богослужіння, їм назустріч виходила така ж процесія з церкви. Привітання виглядало так: спершу тричі схилилися фани, тоді віталися священнослужителі, аби процесії врешті з'єдналися і разом рушили до русла річки. Українці, тобто греко-католики, через чотирнадцять днів відзначали те саме свято, на тій же річці, але не на тому ж місці, а ближче до церкви на Перевозі. Церемонія була такою ж. На стражі розвитку духовного зв'язку між цими двома народами стояли не тільки місцеві священнослужителі, але й високі достойники Церкви. Євгенія Базяка¹⁴ під час його візиту до парафії у 1938

---

14 Евгеніуш Базяк (пол. Eugeniusz Baziak; 8 березня 1890, Тернопіль — 15 червня 1962, Варшава) — польський церковний діяч, єпископ (1929), доктор теології (1921), віце-ректор і ректор римо-католицької духовної семінарії у Львові (1924–1939). Після смерті архієпископа Болеслава Твардовського у листопаді 1944 року став львівським латинським архієпископом. Під час радянського і гітлерівського окупаційних режимів (1939–1944) намагався таємно проводити навчання у семінарії, виконував архиерейські свячення. 1945 року неодноразово перебував на допитах в радянських органах безпеки. Того ж року здійснив переведення до Польщі Духовної семінарії, митрополічної курії та архіву. У наступному році залишив Львів і переніс осідок архиєпархії до міста Любачів, котре також входило до Львівської архиєпархії, однак після встановлення польсько-радянського кордону опинилось на території Польщі. Від 1958 одночасно керував Краківською єпархією. Внаслідок антицерковної політики польської

році спочатку зустрічали перед українською церквою, а тоді після короткого Богослужіння його вітав і місцевий рабин читанням уривків із Книг Мойсея, і лише насамкінець він прибував до римо-католицького храму. Переймаючи приклад від мужів церковних, так само чинили і мужі державні. Урочистості третього травня також починалися у церкві¹⁵. Того дня, вдосвіта, після того, як місцеві сурмачі відіграли “Світанкову” і по всіх вулицях села проїхалися дружинники на прибраних та оздоблених конях, збиралася процесія. Її зазвичай очолював вїйт з солтисом, далі ішли поліцейські, тоді граф Бадені з усією родиною і насамкінець пожежна частина зі шкільною молоддю. Після відправлення у церкві з цієї нагоди урочистого богослужіння, заново усі шикувалися у тому ж порядку, аби в такт маршу, що грав оркестр, іти на таку саму відправу до костьолю. Однакове трактування громадянських прав владою, взаємна релігійна толерантність та особисті родинні зв’язки поляків з українцями спричинили не тільки формальну стабільність цих етносів, але й спонукали до справжньої взаємної поваги та позбавленої фальші любові. Не існувало таких понять як “наше” чи “ваше”. Коли поновлювали костел з нагоди візиту єпископа, русини не шкодували сил та засобів у допомозі полякам. А ті зі свого боку віддячували допомогою при будівництві церкви, котра мала височіти на протилежному пагорбі. Через вибух Другої Світової війни та будова не була завершена. Зведений був тільки високий мур з граніту, що оточував цілий пагорб, та залився фундамент.

По-особливому у Коропці відзначали свята Різдва Христового та Великодня. На Святвечір, прикрасивши

комуністичної влади 1952 року був ув’язнений в Кракові, наступного року звільнений через стан здоров’я. 28 вересня 1958 року висвятив на єпископа Кароля Войтилу — майбутнього Папу Івана Павла II.

15 Національне свято Третього травня — польське державне свято, що відзначається в день ухвалення «Конституції 3 травня» (1791), встановлене у 1919 р. і поновлене в 1990 р. В цей день у Польщі вихідний. З 2007 р. це свято також відзначається у Литві, що історично входила в склад І Речі Посполитої внаслідок Люблінської унії 1569 р.

ялинку домашнім печивом, дорідними яблуками, барвистими ланцюжками та свічками, до хати вносилися так звана габа. Це була звичайна солома, яку у великій кількості розміщували під столом, а у декотрих домішках навіть розкидали по цілій хаті і ходили по ній протягом усіх свят. Тоді в залежності від роду занять господаря у дім заносилися основні знаряддя його праці. Діти ж ставили свої зошити та книжки, аби легше йшла наука в школі. Цим звичаєм не можна було знехтувати, тому під столом нагромаджувалося багато предметів. Тоді на стіл ставили сіно, і то не мало, а стільки, щоб на ньому ледве утримувалися складені один на одного калачі.

Віднісши святкові страви найближчим сусідам українцям, котрі згідно греко-католицького календаря відзначали таку ж урочистість пізніше, символічним розділенням їжі з усіма звірами та запаливши на столі свічки, наступала кульмінаційна мить вечора. А власне, внесення господарем у дім дорідного снопу пшениці, який символізував заблукалого бурлаку і називався дідух. Переступивши поріг, в його ім'я господар казав: “Слава Ісусу Христу!” Після відповіді на привітання бажав усій своїй родині здоров'я, усякого благополуччя і “аби було і в коморі, і в оборі, в стайні і стодолі”. Потім сніп ставили у кутку біля святкового столу, котрий уже раніше був накритий. Аж тепер сім'я могла сісти до Святої вечері. Ділилися оплатком, і глава сім'ї кидав до стелі ложку куті, тоді можна було приступати до трапези. Та треба було пам'ятати про те, щоб не спиратися на стіл, аби “у жнива не боліли крижі”. По вечері дівчата поспіхом збирали дерев'яні ложки і виходили у двір, стаючи перед хатою. Вони голосно калатали ложками доти, доки десь не загавкає пес. В залежності від того, звідки чути було гавкіт, вгадували, з котрого боку прийде майбутній чоловік. Оскільки вечеря усюди закінчувалася майже о тій самій порі, то собаки гавкали звідусюди, і іноді складно було в усім тім розібратись. А в самі свята незліченна кількість колядників ходила попід вікнами садиб. Та найважливішою колядою, котру усі очікували, був

прихід костельного братства. З огляду на те, що їх було дуже багато і усе більше долучалося, то не усі поміщалися в домі. Але співали вони так, що це запам'ятовувалося на увесь рік. На світанку у день Трьох Царів було закінчення свят. Того дня рано-вранці виносили на город габу і там її спалювали. Виглядало все це дуже забавно. Ще були сутінки, навкруги білизна снігу і чисельні багаття. Водночас був то і знак, що ще того самого дня, увечері, розпочинаються свята руські. По-іншому обходилися з дідухом. У супроводі цілої родини його виносили з хати до стодоли і ставили на найвиднішому місці, окремо від інших снопів. А молотився він перед сівбою, аби змоловши з нього зерно, спекти одну хлібину спеціального призначення.

Селянин, підготувавши ріллю до сівби, ставив хлібину посеред поля і, перехрестившись, зачинав сіяти. По завершенні сівби, він ламав хліб, частину розкидав птахам, а решту давав коням. Ця традиція походила з повір'я, що давним-давно, з незапам'ятних часів, було так, що колос виростав не зі стебла, а з самого кореня, і хліба вистачало для кожного створіння. Тоді Господь Бог зумисне взяв у долоні стебло і потягнув його вгору, знищуючи усі зерна, залишаючи тільки той колос, що поміщався у Його долонях, і як покарання призначив його виключно людині.

Великдень, тобто Wielkanoc (Велика Ніч) у поляків, відзначався так званою гаївкою. Значно розмаїтішою вона була у русинів. Це тому, що у поляків не було спеціальних для цієї забави пісень або, взагалі, це не було звичаєм поляків. Забава полягала в тому, що молодь, беручись за руки, кільцем оточувала храм і в такт пісенькам танцювала. Кульмінаційним моментом був похід з церкви на Перевозі до центру. Процесія вирушала у мить, коли хоровод підходив впритул до щиту високого пагорба, що називається Пар. З головної церкви такий же хоровод виходив навпроти, щоб об'єднатися і створити спільну гаївку. У гаївці (римо-католицькій — перекл.) брали участь виключно дівчата і то лише польки. При цьому гаївка обмежувалася територіями при костелі. Зазвичай співалися українські пісні.